

Lärarhögskolan i Stockholm
Institutionen för samhälle, kultur och lärande
Avdelningen för studie- och yrkesvägledning

Utredningsuppdrag inom projektet Utbildningsinfo.se, Skolverket
Utvecklandet av ett webbaserat valstöd

Slutrapport

Karin Hirasawa
Ulla Brag-Yhland

Januari 2005
Reviderad augusti 2006

WEBBASERAT VALSTÖD, UTREDNINGSUPPDRAG	3
Bakgrund	3
Uppdragets art och omfattning	3
Vägledning och valstöd	5
TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	8
Pedagogik	8
Howard Gardner:	8
Kolb	10
Beslutsfattande	11
Beslutsfattande ur ett kognitivt perspektiv ()	11
Positiv ovisshet	12
Planned happenstance	13
Karriärutveckling, teoretiska referensramar	13
Vägledningsmodeller	14
Femstegsmodellen enligt Gunnel Lindh	15
Norman E. Amundson	16
Konstruktivistiskt eller sociodynamiskt perspektiv på vägledning	17
Lösningfokuserad samtalsmodell	19
Appreciative Inquiry (AI)	21
Struktur	22
Test och valstöd	24
Målgrupp	25
Metod, modell och struktur	26
Se	26
Övningar och innehållsliga frågor utifrån vår referensram	27
Etik	29
Avslutande kommentar	30
Litteratur	31

Webbaserat valstöd, utredningsuppdrag

Bakgrund

Skolverket har sedan 1996 ett uppdrag att utveckla ett Internetbaserat nationellt informationssystem för utbildningsområdet med huvudsaklig inriktning mot skolans behov. Lärarhögskolan i Stockholm har haft i uppdrag att utforma och producera ett sådant informationssystem, Utväg, som utgörs av en webbplats på skolverkets hemsida. Behovet av att utveckla och samordna en nationell utbildningsinformation med andra myndigheter och erbjuda andra tjänster ökar i takt med att användandet av Internet ökar och att allt fler aktörer finns på arenan.

Projektet En samlad utbildningsinformationstjänst arbetar med att analysera behovet, underhålla och utveckla Utväg, presentera en modell som till vissa delar fylls med innehåll samt presentera en långsiktig lösning för en samlad utbildningsinformationstjänst, generellt och organisatoriskt. Under projektets gång ska arbetet stämmas av och anpassas till innehåll och riktning i regeringens proposition om vägledning och validering.

I projektet ingår att utveckla webbaserat stöd i form av en handlingsplan och ett valstöd, och i det utvecklingsarbetet är det av stor vikt att det utformas i nära samverkan med ett gediget teoretiskt kunnande på området.

Uppdragets art och omfattning

Skolverket har på grund av ovanstående uppdragit åt Lärarhögskolan i Stockholm, avdelningen för Studie- och yrkesvägledning, att bistå Skolverket i att utveckla en webbaserad handlingsplan och ett valstöd som är anpassat för studie- och yrkesval.

Uppdraget har omfattat följande delar:

- Att med ett teoretiskt och vetenskapligt perspektiv vara samtalspartner
- Att analysera, reflektera och kritiskt granska det underlag projektet producerar
- Att sammanfattande dokumentera arbetet

Deltagare

Från Lärarhögskolan i Stockholm har deltagit

- Karin Hirasawa, univeristetsadjunkt, undervisar i kurser om val, vägledning och karriärutveckling, sociologiska perspektiv på studie- och yrkesval och om relationen mellan utbildning, arbete, yrke.
- Ulla Brag-Yhland, universitetsadjunkt, undervisar i didaktik, utbildnings-politik och utbildningsväsende, internationell vägledning med IT-stöd. Ulla Brag-Yhland Har erfarenhet av webbaserat informationsstöd.

Vi har samarbetat med Mikaela Zelmerlöw, Tomas Mjörnheden och Lisa Tönus från skolverket.

Webbaserat valstöd

I Skolverkets arbetsplan, En samlad utbildningsinformationstjänst daterad 2002-05-14, utvecklar Skolverket sina tankar kring webbaserat valstöd utifrån begreppet vägledning,

”..att stödja den sökande i att själv utforska, formulera och utveckla sina intressen och därigenom komma fram till individuella och väl underbyggda val. Att ringa in intresseområden, nivå, tid och vilken typ av studier man vill ägna sig åt kan vara en lång process där man behöver vägledning för att kunna prova, förkasta, testa och få stöd i sina olika skeden på väg mot ett väl underbyggt val. Behovet av stöd kan vara allt från personlig vägledning genom hela valprocessen till att fatta beslut med endast visst stöd av en professionell vägledare.

IT-utvecklingen gör det möjligt att skapa nya mötesplatser mellan individ och vägledning, och som ett verktyg i denna valprocess kan man också använda sig av olika typer av Internetbaserade tjänster, s.k. valstöd.

Också för den professionella vägledaren kan ett utvecklat IT-baserat system nyttjas i såväl kunskapsinhämtning som kommunikation med kollegor samt för kompetensutveckling.”

Lärrhögskolans samarbete med Skolverket har inneburit

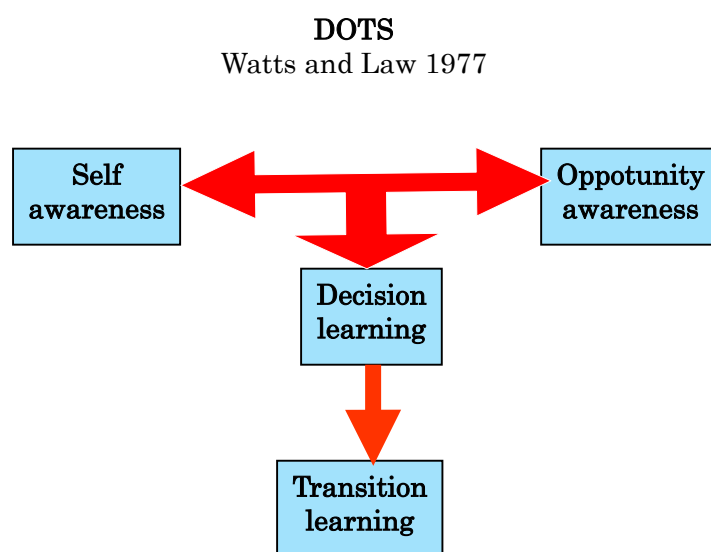
1. regelbundna träffar innehållande diskussioner kring
 - begreppen vägledning och valstöd samt relationen däremellan
 - teoretiska utgångspunkter, gällande pedagogik, kognition, karriärutveckling och vägledning
 - modell för valstöd
 - struktur, exempelvis val av en linjär modell eller cirkulär modell
 - innehållsliga frågor
 - etiska frågor i webbaserad miljö
 - målgrupp
2. Utifrån ovanstående har vi bidragit med relevanta teoretiska texter. Vi har också gett förslag på tänkbara övningar som grundar sig i vägledningens teori och metod.
3. Vi har även utgått från Tomas Mjörnhedens material och fört diskussioner kring detta
4. Samarbetet mellan Skolverket och Lärrhögskolan har lett fram till att Skolverkets projektledare för webbaserat valstöd har utformat och genomfört en valbar kurs på 5 poäng i webbaserat valstöd vid Studie- och yrkesvägledarprogrammet på Lärrhögskolan i Stockholm, våren 2003.
5. Vi har deltagit i workshops tillsammans med IT-konstruktörer och med Skolverkets vägledarnätverk.

Vägledning och valstöd

Vi startade vårt arbete med att försöka definiera vad webbaserat valstöd kan vara och avgränsa det från enskild vägledning och grupp vägledning. Vi utgick från de definitioner av vägledning som idag är aktuell inom svensk forskning. Nedan följer det diskussionsmaterial som var underlag för denna diskussion.

Med vägledning i vid bemärkelse menar jag all den verksamhet som respektive institution/organisation och nation erbjuder som förberedelse för framtida val av utbildning, yrke, arbete, livsform. Vissa arbetsmarknadsåtgärder, liksom produktion av yrkesorienterande material som arbetsmarknadsverket ger ut kan till exempel ingå¹.

Vår anmärkning: ” all den verksamhet som respektive institution/organisation och nation erbjuder som förberedelse för framtida val ...” I denna definition ingår ”webbaserat valstöd”. Gunnel Lind påpekar att denna verksamhet kallas i engelsktalande länder för career education. Detta stämmer väl överens med de tankar som Watts och Law benämner Dots

Medveten om det egna jaget (selfawarenes) ställer frågor som ”vem är jag, vilka är mina resurser, vad kan jag och vad vill jag lära mig. Den tar fasta på individens unikitet och författarna menar att god självkänedom underlättar studie- och yrkesval. All modern karriärutvecklingsteori innefattar självkännedomsbegreppet.

¹ Lindh (1997)

Medveten om möjligheter (opportunity awareness) innebär förståelse och kunskap om det arbetsliv och det utbildningssystem som individen kommer att möta. Vidare att hon förstår vad olika val betyder för henne så att hon kan göra så bra val som möjligt.

Förmågan att fatta beslut (decision learning) innebär att individen förstår att beslut kan fattas på olika sätt, från impulsivt till grundligt genomtänkt, att olika människor fattar beslut på olika sätt och att vissa sätt kan passa bättre i vissa situationer än i andra.

Övergångskunskap (transitionlearning). Individen skall utveckla färdigheter att länka kunskaper från de tre ovanstående områden till varandra så att bl a dessa utgör grunden för de val som görs. Kunskapen inrymmer såväl praktiska färdigheter som mer etiska och filosofiska antagande om mänsklig existens.

Watts och Law förespråkar att de kunskaper som krävs för att göra ett väl underbyggt studie- och yrkesval ska finnas med i läroplanen. De ser det som en pedagogisk process.

Ovanstående modell har varit en av de starkaste tankeramarna för studie- och yrkesvägledning de senaste 35 åren i Sverige. **Law** har vidareutvecklat denna pedagogiska modell i New Dots². Se vidare under rubriken **Metod** sidan 22.

Med vägledning i snäv bemärkelse menar jag personlig vägledning, enskilt eller i grupp, och de med den direkt förbundna aktiviteterna. Det är den interaktionsprocess som bedrivs inom en institution/organisation, där en professionell vägledare hjälper enskilda individer att utifrån sina unika problemställningar lösa/hantera problem inför val av utbildning, yrke, arbete och livsform(karriärproblem)³.

Vi har analyserat ovanstående definition i relation till webbaserat valstöd på följande sätt

- Interaktion enl. N.E. (nylat. *intera'ctio*, av *inter-* och *aktion*, av lat. *a'ctio* 'handling'), *samverkan, samspel; process där grupper eller individer genom sitt handlande ömsesidigt påverkar varandra. Påverkan kan förmedlas via språk, gester, symboler*
Interaktion enligt ovan nämnda definition förekommer inte, enligt vår mening, vid webbaserat valstöd.
- Professionell vägledare: Professionell vägledare kan ha utformat programmet och kan använda sig av övningar i sin yrkesutövning. Men det är också tänkt att valstödet ska vara möjligt att använda utan stöd av professionell vägledare.
- Institution/organisation: Ja

² Law (2003)

³ Lindh (1997)

- ”Enskilda individer utifrån sina unika problemställningar...” Vilka möjligheter har valstödet att tillgodose det unika i varje individs valsituation? Vi tror detta är omöjligt att tillgodose det unika, dvs; kan jag som enskild individ tala om min unika situation och få svar på den av datorn?
- Utbildningar, yrke, arbete och livsform: Enligt skolverkets uppdrag är framförallt valstödet tänkt som ett stöd vid val av utbildning. Det kan vara svårt att avskilja det från yrke och arbete. Kontextuella perspektiv inom psykologi, sociologi och pedagogik är det även svårt att särskilja utbildningsval från andra livsval. Val av utbildning och yrke är också ett val av livsform.

EU definierade vägledning på följande sätt

Vocational guidance is seen as continuing process of support for people throughout their lives, enabling them to draw up and implement their personal and career plan by clarifying their aspirations and abilities through information and counselling on the realities of work as well as on changes in trades and occupations, the employment market and economic realities and of training provision⁴.

Vår kommentar: I och med man här skriver “counselling” uppfattar vi det som en interaktion mellan vägledare och sökande.

Även här tar man upp att man ska klargöra individens personliga/unika förhoppningar och förmågor.

Slutsats: Vi hänvisar till Vägledaren nummer 3/00 där Lilljebjörn och Pettersson skriver om begreppet vägledning och valstöd:

Vi föreslår därför att vägledning skall definieras som den verksamhet som bedrivs mellan vägledare och klient vid ett personligt möte. Om det sedan är en eller flera klienter eller vägledare som möts har ingen betydelse för begreppets innebörd. Begreppet vägledning borde användas på samma sätt som begreppet samtalsterapi används av psykologen för det personliga mötet och själavårdssamtalet av prästen för samma personliga möte. Andra bidrag som innebär att en individ får stöd i sitt studie- och yrkesval bör kallas valstöd.

Vi instämmer i ovanstående citat och anser att webbaserat valstöd är en utmärkt benämning.

⁴ Lovén (2000)

Teoretiska utgångspunkter

Detta uppdrag har inneburit att vi har varit samtalspartner gällande det teoretiska underlaget vid utvecklande av ett webbaserat valstöd som ska användas av personer när de står inför ett studie- (och yrkes)val.

Studie- och yrkesvägledningens kunskapsområde är tvärvetenskapligt. Vi har utgått från några teoretiska referensramar gällande karriärutveckling⁵ och vägledning. Vår uppfattning är att studie- och yrkesvalet kan ses som en pedagogiska process. Vi har diskuterat olika teoretikers tankar om beslutsfattande, framförallt ur ett kognitivt perspektiv och i relation till den ovan nämnda teoretiska referensram. Sammanfattningsvis är det tre områden vi har stannat vid som vi uppfattarsom väsentligagällande webbaserat valstöd i fokus.

- Pedagogik
- Beslutsfattande
- Vägledning

Inom varje område har vi begränsat oss till det som vi har ansett vara det mest angelägna att lyfta fram.

Pedagogik

Studie- och yrkesvalet som en pedagogisk process utgår från Watts och Laws tankar⁶. Ett uppdrag från skolverket var att ge en grund för hur några pedagoger tänker kring olika lärostilar som kan vara av betydelse för hur ett webbaserat valstöd utformas. Vi stannade vid Howard Gardner och David Kolb.

Howard Gardner:

Människan besitter inte bara en enda utan flera olika "intelligenser"⁷. Med intelligens avser Gardner

- förmågan att lösa problem eller framställa produkter som värderas högt i ett eller flera kulturella sammanhang.

Vid avgränsningen av intelligenser använder sig Gardner av bestämda kriterier bl a att en intelligens skall vara knuten till en viss del av hjärnan (högra o vänstra hjärnhalvorna)

De 8 intelligenserna:

1. Språklig intelligens. Att tycka om att läsa skriva och lyssna. Ha ett rikt ordförråd gilla metaforer och ordvitsar, att vara goda berättare
2. Logisk-matematisk intelligens. Intresse för logiska mönster, klassifikationer och samband. Gilla matematik och problemlösning

⁵ "det finns en mängd teoretiska sätt att se på hur människor väljer utbildning, arbete och yrke och hur beslutsfattande går till i valsituationer som rör utbildning, yrke, arbete och liv. Tidigare kallades dessa tankekartor för yrkesvalsteorier, idag benämns de oftast karriärutvecklingsteorier." (Fransson, Lindh 2004, s 15)

⁶ Watts och Law 1977

⁷ Vi har i denna framställning utgått från Svedberg & Zaar (1999)

3. Visuell-rumslig intelligens. Ha lätt för att tänka i bilder, att se för sitt inre hur saker och ting hänger ihop samt att kunna föreställa sig hur föremål ser ut från olika synvinklar
4. Kroppslig-kinestetisk intelligens. Ha god behärskning av sin kropp. Ha gott handlag, tycka om att arbeta med sina händer
5. Musikalisk intelligens. Skicklig att uppfatta och framställa rytmer, melodier och olika former av musikaliska uttryck
6. Social intelligens. Att vara lyhörd för hur andra personer tänker och känner och att kunna leva sig in i vilka motiv och avsikter som styr deras beteende (empatisk förmåga). Att kunna bemöta andra människor med denna kunskap och insikt i bakhuvudet
7. Interpersonell intelligens. Är riktad inåt. Förmåga till självkänedom.
8. Naturalistisk intelligens. Att uppvisa skicklighet i att känna igen och klassificera de talrika arterna – floran och faunan i sin omgivning. Förmågan att sköta om, tämja och umgås med levande varelser

Teorin om intelligensernas mångfald innebär

- att var och en äger alla de åtta intelligenserna. Vi har m a o olika intelligensprofiler
- De flesta kan utveckla tillfredsställande förmåga inom varje intelligens
- Intelligenser bör inte föväxlas med bestämda verksamhets- eller kunskapsområden. En intelligens är en biologisk och psykologisk beredskap
- Det finns många sätt att vara intelligent på inom varje kategori

Gardner är återhållsam vad beträffar de pedagogiska slutsatserna av hans teori. Men han för ett resonemang om att lärare bör erbjuda en mångfald av ingångar till ett ämnesråde. Det bör finnas åtminstone 5 ingångar/dörrar:

- Den berättande
- Den logiskt-kvantitativa
- Den filosofiska
- Den estetiska
- Den erfarenhetsbaserade

Vad syftar utbildning till? Hur kan vi veta om vi uppnått syftet? Dessa frågor bör stå i centrum för all meningsfull diskussion menar Gardner. Hans eget svar är att all undervisning bör sträva mot förståelse och att individen har uppnått förståelse om hon kan tillämpa

det hon lärt sig eller utföra det Gardner kallar förståelsehandlingar.

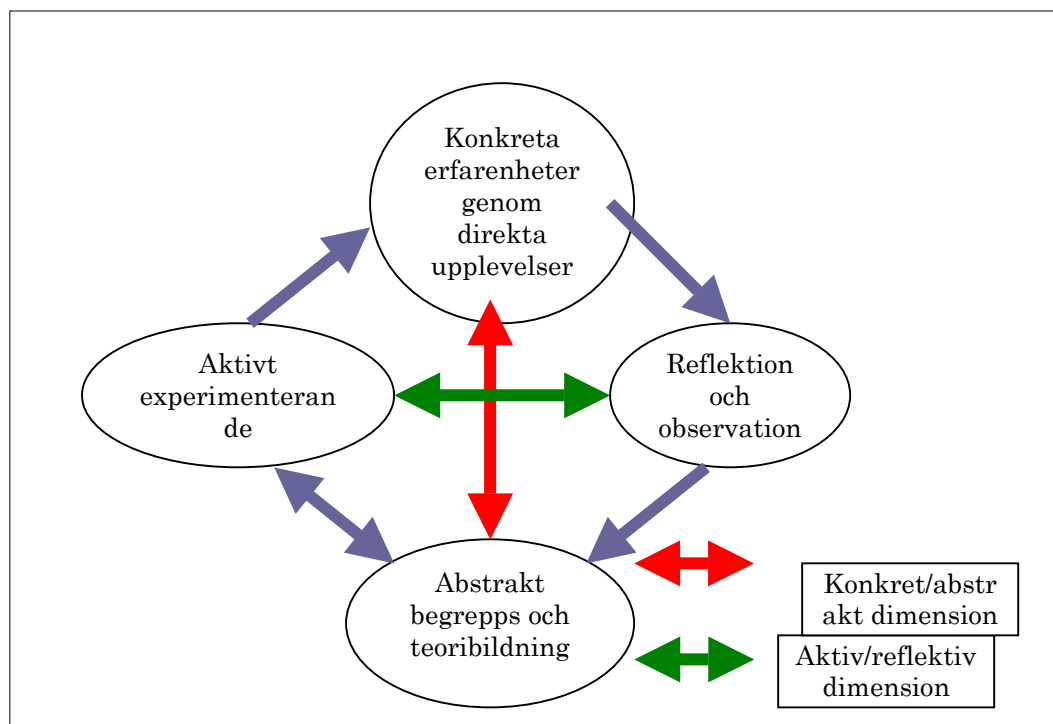
Gardner definierar förståelse som

- förmågan att använda kunskap, begrepp och färdigheter för att belysa nya problem och oförutsedda frågeställningar

Det kan vara värdefullt att vid ett webbaserat valstöd ha i åtanke Gardners syn på intelligensens mångfald och hans definition av begreppet förståelse.

Kolb

Kolbs pedagogiska modell utgår framförallt från Dewey, Lewin och Piaget. Men han har även inspirerats av Freire och Illich⁸. Nedanstående bild försöker synliggöra hans tankar om olika lärtilar.

Kolbs modell för "experiential learning"⁹

Kolb beskriver fyra olika lärtilar:

- den divergenta – föredrar att kombinera direkta upplevelser med reflektion och observation
- den assimilativa – föredrar att kombinera abstrakt tänkande med reflektion och observation
- den konvergenta – föredrar att kombinera abstrakt tänkande med aktivt experimenterande
- den ackomodativa – föredrar att kombinera direkta upplevelser med aktivt experimenterande

Om man betraktar lärtilarna var för sig är de ofullständiga. Kolb anser att om lärtilarna uppträder tillsammans uppstår ett mer kraftfullt lärande. Var och en av oss kan föredra en eller några av lärtilarna, men hur vi lär oss är betydligt mer komplext än vad ovanstående bild visar. Vid utvecklande av valstöd kan denna modell vara användbar, både utifrån linjerna konkret/abstrakt, aktiv/reflexiv och de olika lärtilarnas innehåll.

Se även Kolbs hemsida, <http://www.learningfromexperience.com/>

⁸ Kolb (1984)

⁹ Ibid

Beslutsfattande

Studiet av människans beslutsfattande ligger i gränsoområdet mellan kognitiv psykologi och socialpsykologi. Enligt kognitionspsykologer bedömer, värderar och integrerar vi information i en beslutssituation. Detta är kognitiva aktiviteter. Men beslut fattas också i sitt sociala kontext. Detta innebär att för att förstå beslutsfattandets komplexitet krävs också kunskaper om sociologiska/socialpsykologiska teorier¹⁰.

Beslut påverkas också av de känslor som beslutsfattaren har gentemot sitt val, vilket innebär att forskning om emotioner och val är viktigt men ej särskilt väl beforskat idag. En annan viktig faktor vid val är hur individens situation är just nu, exempelvis Amundsons begrepp ”readiness”¹¹. Han poängterar skillnaden mellan att behöva eller till och med tvingas att fatta beslut strax efter ofrivillig arbetslöshet eller om valet är en önskad förändring. Den aktuella situationen påverkar hur vi ser på våra möjligheter i framtiden, vilket i sin tur påverkar våra beslut.

Den osäkerhet som råder vad gäller valalternativ innebär att individen måste ta hänsyn till detta vid sina beslut. Psykologer, exempelvis Gelatt, och forskare inom karriäutveckling, exempelvis Krumboltz. Vi återkommer till dessa.

Beslutsfattande ur ett kognitivt perspektiv¹²

Individen har valfrihet.

Beslutsfattande föregås av fyra aktiviteter enligt kognitiv teori:

1. varseblivning
2. sannolikhetsbedömning för tänkbara konsekvenser av olika alternativ
3. bedömning av värdet hos dessa konsekvenser
4. integrering av sannolikhets och värdebedömning för att på så sätt avgöra vilket alternativ som är bäst.

Detta innebär att alla alternativ utom ett förkastas, vi söker det bästa alternativet.

för stunden. **Våra kommentarer:**

1. Varseblivning. Vilken information behövs? Gäller informationen både självet och alternativen?
2. Varje steg innebär i sig många olika steg, att sannolikhetsbedöma tänkbara konsekvenser av ett studie- eller yrkesval låter sig i stort sätt inte göras. Vilka konsekvenser bör beaktas? Är det se samma för varje individ? Med ett utbildnings- och arbetsliv ständigt stadd i förändring är redan steg nr 1 ”omöjlig”. Vilket innebär att individen som ska fatta ett beslut rationaliserar eller fastnar. På vilka grunder görs dessa rationaliseringar? Här kan Gottfredssons teori vara ett exempel på en sådan rationalisering. Finns säkert många andra¹³. Ett annat fråga är hur många alternativ är det möjligt att samtidigt bedöma sannolikheten av?

¹⁰ Lund mfl (1992)

¹¹ Amundson (2003)

¹² Denna genomgång är hämtad från Lund mfl (1992), Dariush (1999) där inget annat framkommer

¹³ Gottfredson hävdar att yrkesvalet framförallt är en fråga om att i första hand etablera en offentlig social identitet och endast i andra hand en privat och personlig. Dessutom menar hon att det är de mest synliga sociala attributen som har den tidigaste och mest avgörande betydelsen för individen. Kön, social tillhörighet och etnicitet är i högsta grad synliga och påtagliga. Varje individ skaffar sig en ”cognitive map of occupations” med möjliga yrken. Men yrken ska inte endast vara förenliga med självbilden utan individen ska också göra en uppskattning på hur tillgängliga alternativen är. (Brown et al 2002)

3. Bedömning av värdet hos dessa tänkbara konsekvenser. Vad värderar individen? Brown anser att det viktigaste vid karriärval är att individens värderingar blir tillgodosedda¹⁴. När det gäller att värdera, går det att skilja på vad vi grundar våra värderingar på? Kan man tala om värdering ur ett kognitivt perspektiv, emotionellt perspektiv, hur mycket är sociologiskt perspektiv?
4. Integrering Svårigheten att integrera ovanstående *kan leda till obeslutsamhet, ovisshet ja till och med kaos.*

Vi vill därför presentera andra tankar kring beslutsfattande som visar på att obeslutsamhet och kaos kan vara positivt när man ska fatta beslut om du kan handskas med dem.

Positiv ovisshet

Gelatt har försökt att sammanföra kognitivt och intuitivt beslutsfattande i ett. Han har tidigare forskat inom kognitionsvetenskap¹⁵.

Det är lätt att se att paradoxala begrepp kan hjälpa oss att få grepp om situationen på dagens arbetsmarknad. Arbetsgivaren kräver lojalitet samtidigt som arbetsförhållanden idag är instabila. Det innebär enligt Gelatt att vi måste inta en både positiv och osäker inställning när vi fattar beslut. Han har ställt upp 4 paradoxala principer för att försöka förklara sin definition positiv osäkerhet¹⁶.

- 1. Var koncentrerad och samtidigt flexibel ifråga om vad du vill**
 - Du skall veta vad du vill men inte vara säker
 - Förhåll dig till målen som till hypoteser
 - Fäst lika mycket vikt vid att upptäcka målen som vid att uppnå dem
- 2. Var medveten om och försiktig med vad du vet**
 - Inse att kunskap är makt och okunskap välsignelse
 - Behandla minnet som en fiende
 - Ansträng dig lika mycket att använda fantasi som att använda information
- 3. Var objektiv och optimistisk inför det du tror på**
 - Märk att verkligheten finns i betraktarens öga
 - Behandla föreställningar som profetior
 - Gör realistiska tester lika mycket som du önskedrömmer
- 4. Var praktisk och magisk i allt du gör**
 - Lär dig att planera och planera att lära dig
 - Betrakta intuition som en realitet
 - Reagera lika ofta på förändring som du åstadkommer förändring

Enligt Amundson framstår det tydligt att fantasi, kreativitet och intuition spelar en nyckelroll i den beslutsprocess som Gelatt skisserar i ovanstående principer.

¹⁴ Brown et al (2002)

¹⁵ Gelatt 1997

¹⁶ Amundson 2003

Planned happenstance

*Don't think so much - just do something and see what happens.*¹⁷

Planned: having arranged the parts, **Happen:** to occur by chance, **Stance:** a view or attitude Krumboltz har tillsammans med Mitchell och Levin utvecklat nedanstående fyrstegsmodell för beslutsfattande inom området studie- och yrkesval¹⁸. Viktiga färdigheter och/eller personliga egenskaper inför beslutsfattande är enligt författarna nyfikenhet, kreativitet, flexibilitet, optimism, risktagande. Vägledning bör leda till att klienten utvecklar färdigheter i och kunskaper om det som benämns planned happenstance. De föreslår en fyrstegsmodell:

1. **Clarify Ideas**
Follow your curiosity and identify your interests.
2. **Remove The Blocks**
Wonder “how I can” rather than “I can’t because...”
3. **Expect The Unexpected**
Be prepared for chance opportunities, such as unexpected phone calls, chance encounters, impromptu conversations and new experiences
4. **Take Action**
Learn, develop skills, remain open and follow-up on chance events

Karriärutveckling, teoretiska referensramar

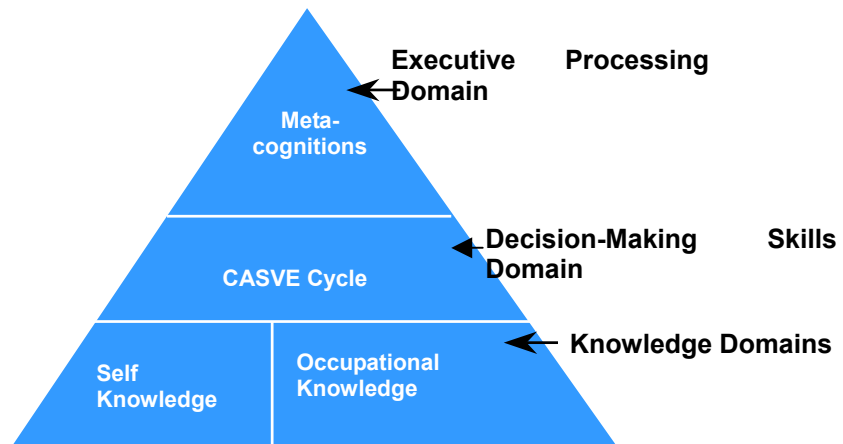
I detta uppdrag har vi begränsat vårt urval av teoretiska utgångspunkter för studie- och yrkesval eller karriärutveckling till pedagogiska och kognitiva modeller. Förutom den ovanstående beskrivna modell av Watts och Law har vi diskuterat CIPmodellen, (cognitive information processing theory) som kan sägas vara en kognitiv modell för hur inlärning kan användas vid vägledning och enligt oss också vid valstöd¹⁹. I CIPmodellen är utgångspunkten att det finns ett gap mellan existerande och idealt tillstånd hos individen. Genom problemlösning ska gapet försvinna och beslutsfattande förvandlar valet till handling. Modellen innefattar de steg som vi tidigare beskrivit med hjälp av DOTS. Bildmässigt använder forskarna en triangel med tre nivåer. Förutom val och beslutsfattande betonar denna modell metakognition. Klienten skaffar sig inte bara kunskap om sig själv och alternativen inför valet utan hon förstår också hur, vad och varför. Författarna hävdar att det är viktigt för den professionelle att tydliggöra beslutsprocessens olika delar för klienten. Detta beskrivs genom nedanstående triangel.

¹⁷ Krumboltz m.fl. 1999, <http://plannedhappenstance.com/inthenews.html>

¹⁸ Ibid

¹⁹ Brown et al 2002

Pyramid of Information Processing Domains

Decision-making skills: CASVE Cycle är en forkortning där bokstäverna står för **Communication, Analysis, Synthesis, Valuing och Execution**. Dessa steg stämmer väl överens med de steg som vi har beskrivit ovan under rubriken kognitivt beslutsfattande.

Metacognitions : selftalk, selfawarenes, monitoring and control. Influence of selftalk on decisionmakingskills, occupational knowledge and selfknowledge²⁰.

Denna metainläring finner vi viktig att lyfta fram i de kognitiva teorierna.

Vägledningsmodeller

En vägledningsmodell består dels av en teori och metod för det professionella samtalet, dels teoretiska utgångspunkter för hur val och beslut genomförs. Under det sista årtiondet har vägledningen utvecklats både teoretisk och metodiskt. Vi kommer att beskriva följande vägledningsmodeller och deras teoretiska bakgrund, några är utvecklade utanför studie- och yrkesvägledningsområdet.

1. Femstegsmodellen
2. Amundsons modell och metoder
3. Konstruktivistisk vägledning
4. Lösningfokuserad samtalsmodell
5. Appreciative Inquiry

²⁰ <http://www.career.fsu.edu>

Femstegsmodellen enligt Gunnel Lindh

Den vägledningsmodell som har varit dominerande i svensk vägledning under 30 år är den så kallade femstegsmodellen. Den är eklektisk och bygger i stort sätt på den modell som Egan har utvecklat och som finns beskriven i *The skilled helper*²¹. Watts och Laws tankar som beskrivits ovan ligger också till grund i denna vägledningsmodell.

Vägledningens beskrivs i fem steg som går från problemidentifiering till konkret handling²². Modellen är systematisk och kumulativ, vilket innebär att de olika stegen följer och bygger på varandra. Förutsättningarna för att steg två i modellen ska bli lyckad beror oftast på kvaliteten i steg ett. Å sin sida utgör steg ett och två tillsammans grunden för steg 3 osv. Till varje steg i modellen är dessutom knutet speciella kunskaper, attityder och färdigheter som förslag till medel för att uppnå syftet med respektive steg.

Steg 1. Utredda och klargöra problemsituationen

Problemsituationen utforskas och klargörs utifrån den sökandes perspektiv. Här kan man se vissa kommunikations- och motivationsskapande färdigheter hos vägledaren som speciellt användbara; att lyssna, spegla, uppmuntra till att prata, ställa frågor, sammanfatta, klargöra, konkretisera, fokusera, visualisera, göra rollspel samt att kunna använda aktiverande övningar och material. Ju tydligare och klarare problemen formuleras desto bättre går det att närma sig en adekvat lösning. Steg 1 avslutas med att vägledaren och den sökande kommer överens om en definition av problemet.

Steg 2. Vidga perspektiv

För att den sökande ska nå en lösning på problemet är det ofta nödvändigt att hon utvecklar nya perspektiv. Gamla invanda tankegångar verkar hindrande. Den sökande kan genom vägledning få hjälp att se på sig själv och sina möjligheter på ett annat sätt. Genom att sammanfatta utifrån vägledarens perspektiv, konfrontera, informera, tolka och dela med sig av egna erfarenheter samt att tala om vägledningssituationen hjälper vägledaren till med ny kunskap, omstrukturering av gammal kunskap och/eller korrigerande av gammal kunskap.

Steg 3. Formulera mål och delmål

De nya perspektiven klargör problemet fram till den punkt där det börjar bli klart vad som allmänt behöver göras. Det gäller nu att hitta lösningsalternativ, bedöma konsekvenserna av varje alternativ, förkasta alternativ som har oönskade konsekvenser samt rangordna de kvarvarande. Vägledaren hjälper den sökande att utifrån en uttalad önskan formulera konkreta och uppnåbara mål och delmål. Här kan vägledaren använda drömteknik och brainstorming. När det gäller att sortera, väga och rangordna de uppkomna alternativen kan vägledaren ha användning av olika listningstekniker såsom balansräkning och kraftfältanalys.

Steg 4. Upprätta handlingsplan och genomföra den

Syftet med steg 4 är att identifiera olika handlingsalternativ och göra en handlingsplan för hur målen ska nås samt att vidta åtgärder för att den uppgjorda handlingsplanen ska kunna förverkligas. I steg 4 skall vägledaren hjälpa den sökande

²¹ Egan (2003)

²² Lindh (1988)

att finna alternativa sätt att realisera mål och delmål, välja bästa sätt, göra kraftfältanalys och skriva kontrakt, tolka samt utvärdera och följa upp.

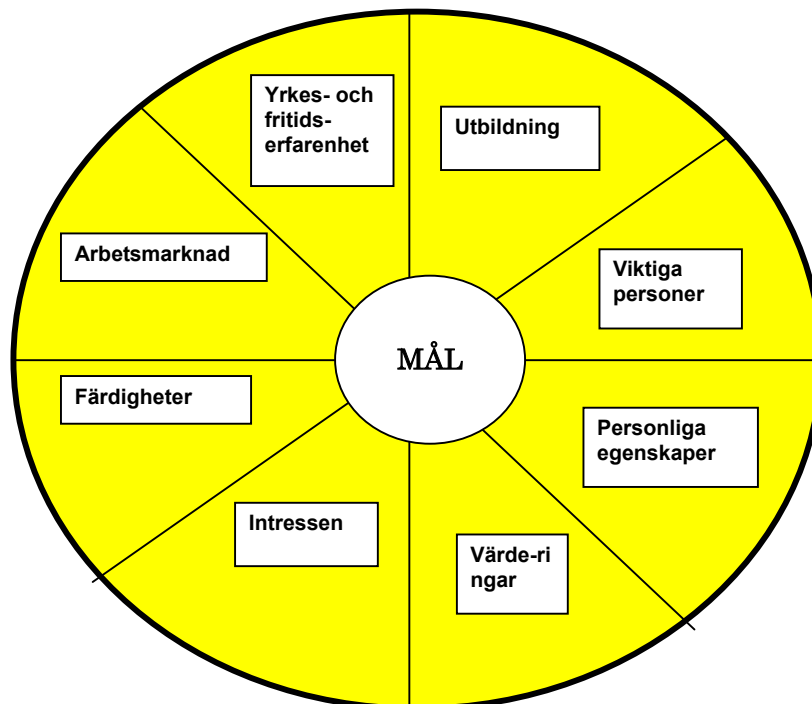
Steg 5. Utvärdera och följa upp

Utvärdering bör vara ett återkommande inslag i all steg i vägledningsprocessen. Men i den slutliga utvärderingen blickar såväl sökande som vägledare tillbaka och granskar vad som hänt under vägledningen. Har de uppsatta målen nåtts?

Denna modell beskrivs också som en trestegsmodell: Klargöra problemsituationen, vidga perspektiv och sätta upp mål, göra en handlingsplan och utvärdera.

Norman E. Amundson

Amundson har utvecklat en modell för studie- och yrkesvägledning som han kallar för en sammansatt karriärvägledningsmodell och som tar hänsyn till sociala, psykologiska och ekonomiska faktorer²³. Han menar att alla sökande är inte redo (readiness) för att engagera sig i sin karriärprocess. Är den sökande mogen för val, kan vägledaren och den vägledningssökande i vägledningsprocessen använda hjulet (the wheel) genom den undersökande (explorative) fasen. Amundson beskriver beslutsfasen med termer som analys, kompromisser och alternativ som. Slutligen görs en mål- och handlingsplan. Amundson lyfter också fram uppföljningen av den sökande som en viktig del i vägledningen. Amundsons olika faser är jämförbara med stegen i femstegsmodellen ovan.

“The Wheel”, a career - planning tool developed in BC by Dr. Norman Amundson, provides a holistic framework for incorporating educational background (and future educational plans) into the career decision-making process.

²³ Amundson (1989)

Hjulet bygger på begreppen "selfawareness" och "opportunity awareness", dvs. de termer som vi beskrivit ovan enligt Watts, Law. De olika tårtbitarna är olika viktiga för olika människor och vid olika tidpunkter i livet. Tårtbitarna kan också kombineras på olika sätt för att erhålla nya kunskaper och erfarenheter som är av betydelse för ett studie- och yrkesval. Med hjälp av hjulet är det möjligt att i vägledningssituationen externalisera, konkretisera och tydliggöra individens önskningar och tankar kring sina karriärval.. Vi åter-kommer till detta under rubriken "Förslag till övningar".

Amundson har under senare år arbetat med metaforer som en metod i vägledning. En exempel är att definiera sin valsituation med hjälp av metaforer. Han anser att för många människor är metaforiska bilder ett bra sätt att beskriva kärnan i sin situation. Enligt honom kan metaforer inte bara hjälpa oss att få syn på, förstå och uppleva situationer utan också ett sätt för oss att närma oss vår kreativitet och flexibilitet. Det senare blir mer och mer nödvändigt för att hantera den värld vi lever i. Här ser vi många likheter med de tankar som finns inom sociodynamisk vägledning²⁴.

Ett webbaserat valstöd skulle kunna ta fasta på detta. Vår fråga är hur man kan visualisera en klients tankar och frågeställningar.

Konstruktivistiskt eller sociodynamiskt perspektiv på vägledning²⁵

Vance Peavy utvecklade en refrensräm och en vägledningsmodell utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv, senare benämnde han det sociodynamisk vägledning. Peavy beskriver de grundläggande elementen i sociodynamisk vägledning på följande sätt:

- a) *A perspective on post-industrial, contemporary social life and on the social construction of self in contemporary society,*
- b) *A philosophy of helping, and*
- c) *A set of counselling practices based on a and b.*

Enligt Peavy är sociodynamisk vägledning en generell livsplaneringsmetod. Den är användbar för unga och vuxna och inkluderar både individuell- och grupp vägledning. Den är kultracentrerad.

Tre viktiga och till varandra relaterade syften:

- 1) *To assist individuals develop capacities that enable them to progress toward goals of their own choosing, [principle of personal freedom]*
- 2) *To help individuals become more eligible for successful participation in social life, [principle of agency and empowerment]*
- 3) *To support individuals in their search for, and construction of, meaning [principle of meaning-making].*

Enligt Peavy spänner den sociodynamiska vägledningsmodellen över många discipliner, konstruktivism, narrativ teori, pragmatisk filosofi, pedagogik, sociologi, psykologi och sociokulturell teori. Den är kontextuell, relationerna mellan de olika disciplinerna skapar en helhet. Människans verktyg är språket. För att förstå andra människor måste man försöka ta reda på vad de menar. Både vägledaren och klienten är experter som tillsammans konstruerar vägledningssituationen. Klienten är expert på sitt

²⁴ Amundson (2002), Peavy (1998)

²⁵ Materialet till denna genomgång är hämtad från Peavy (1998) och www.sociodynamic-constructivist-counselling.com

eget liv. Vägledaren på vägledningssamtal, vilket innebär att vägledaren kan föreslå olika problemlösningssmodeller som den sökande kan acceptera eller förkasta. För att dessa ska fungera måste de upplevas som meningsfullt för klienten och individuellt avpassad för just henne.

Av ovanstående kan vi förstå att mötet och kommunikationen mellan vägledare och klient är av största betydelse. Kreativitet, omsorg och respekt är grundläggande värden som betonas.

Några av huvudidéerna inom den sociodynamiska vägledningspraktiken kan beskrivas på följande sätt:

- **Levnadsrum (lifespace)** Levnadsrumsbegreppet används för att vi ska förstå att vi oavbrutet förhåller oss till allt som är viktigt för oss, oavsett om det ligger nära eller finns längre bort. Levnadsrummet förändras ständigt och fylls med känslor, meningar och tankar om framtiden. Istället för att undersöka individens personlighet, kartlägger och utforskar vägledaren och sökanden tillsammans den sökandes livsrum.
- **Berättelser och samtal** är metoder för att förstå varandra. Kommunikation (att tala, skriva rita visualisera) och kultur (det liv jag lever) befinner sig i en dynamisk relation och är varandras förutsättningar. Det mänskliga mötet innebär öppenhet, empati, respekt och omsorg. (Joint-action/negotiation) Personliga projekt betecknar en eller flera aktiviteter som individen utför för att komma närmare ett meningsfullt mål och denna aktivitet måste vara meningsfull för individen.
- **Vägledning** uppträder i kulturellt definierade kontext. Vägledning är kulturpraktik där språket är ett av de viktigaste verktygen, men även bild och visualisering som tidigare nämnts.

Counsellor and help seekers use cultural tools to construct/coconstruct

1. *the counselling process and relationships,*
2. *knowledge of the help-seeker's situation and relevant history,*
3. *the framing of problems, and*
4. *the production of mental, emotional and action solutions to the question: "How should I live my life?"*

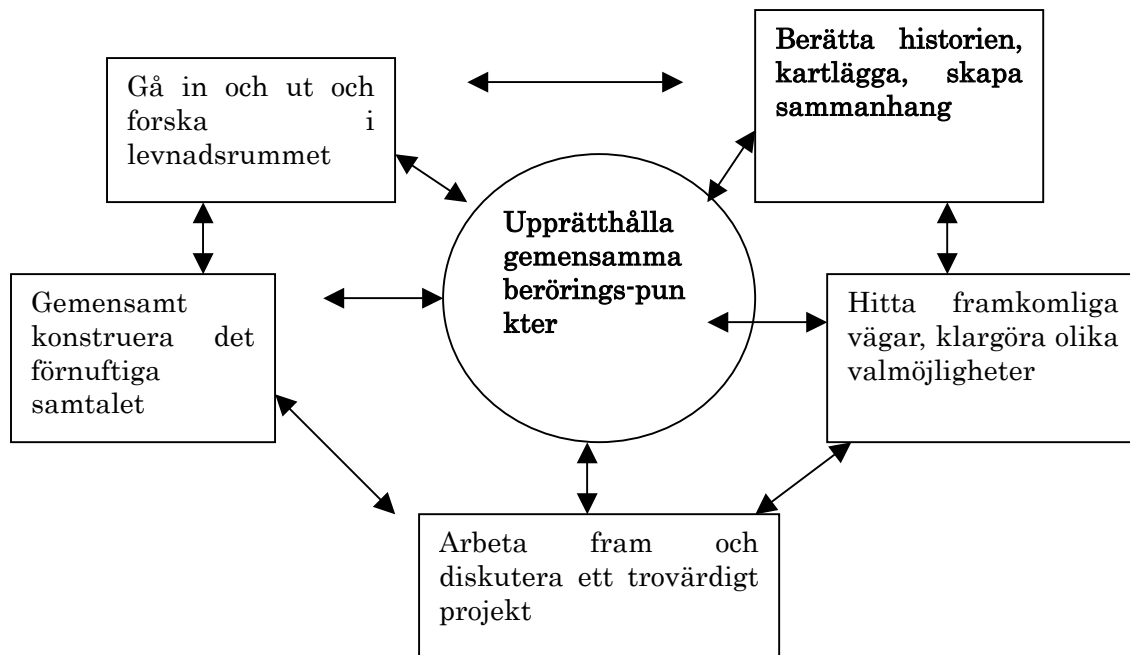
Enligt Peavy kan sociodynamisk vägledning både ses som karriärvägledning och som personlig vägledning. Det beror på vad som är meningsfullt för den sökande. Han menar dock att det finns en skillnad mellan sociodynamisk vägledning och terapi.

Kriterier som skiljer vägledning från terapi²⁶:

Vägledning	Terapi
Deltagarorienterad	Expertorienterad
Bygger på kulturella hypoteser	Bygger på vetenskapliga hypoteser
Förknippas med inlärning	Förknippas med läkning
Fokuserar på normalt beteende	Fokuserar på sjukligt beteende
Multidisciplinära metoder	Psykologi/medicin

²⁶ Peavy (1998) sid 21

Den konstruktivistiska vägledningsprocessen²⁷

Vägledningsprocessen är ett icke-linjärt, framväxande bricolage. Den växer fram i gemenskap genom dialog och grundas på gemensamma beröringspunkter (ömsesidig förståelse, förroende och respekt)

Lösningsfokuserad samtalsmodell²⁸

Vi vill betona att den lösningsfokuserade metoden utvecklades som en metod inom terapeutiska samtal, d v s för att lösa problem, inte en metod för vägledning. Inom vägledning och pedagogik görs försök att applicera denna metod. Den lösningsfokuserade terapins filosofiska bakgrund utgörs av ett poststrukturalistiskt konstruktivistiskt tänkande. Det poststrukturalistiska synsättet innebär att man inte försöker se bakom det problematiska beteendet.

Detta är en metod som bygger på praktisk erfarenhet, konstruktivistisk teori och systemteori.

Det första man gör är att bygga en relation genom – sammanhangsmarkering – berättaren får möjlighet att beskriva sin situation och terapeuten talar om hur samtalet ska gå till och berättaren får möjlighet att acceptera det.

Man går från problem till lösningsbyggande. Man går inte in på bakgrund och orsak. Det viktiga är att terapeuten intar en lyssnande och en icke-vetande position till skillnad från experten som har lösningen.

Den lösningsfokuserade modellen kan beskrivas i följande termer: **problem –mål – lösning**. Jämför med 5- stegsmodellen (Lindh 1985), **problem – vidga perspektiv –**

²⁷ Peavy (2000)

²⁸ Denna framställning utgår framförallt från Berg och de Jong (2001) och Måhlberg & Sjöblom (2003)

mål – handlingsplan - utvärdering. Likheterna mellan dessa modeller är större än skillnaderna, men den lösningsfokuserade har enligt Berg och de Jong större fokus på lösningen.

Tre grundteserna:

- Om det inte är trasigt – laga inte
- När du vet vad som fungerar – gör mer av det
- Om det inte fungerar – gör något annat

Frågor vi ställer:

- **Undantagsfrågor.** Att leta efter och nyttja undantag:
Identifiera undantag
Förstärka egen kontroll
Identifiera konsekvenser av utvidgade undantag
Använda de styrkor och resurser man finner i undantagen för att uppnå mål/lös problem
- **Framgångsfrågor** nära förknippade med undantagsfrågor
- **Skalfrågor** kring identifikation och konkretisering av situation och mål, motivation, tilltro, prioritering av problem som ska lösas, utvärdering av framgång
- **Mål- och framtidsfrågor** kan vara:
- **Mirakelfrågor** vilka är användbara av åtminstone två anledningar:
Ger klienten obegränsade möjligheter. Man får chansen att tänka ”stort” när man funderar över vad man vill ska bli bättre
Frågan är fokuserad på framtiden - om en tid längre fram då problemen inte längre är några problem
- **Komptenshöjande frågor;** empowerment, beröm
- **Hanterar-frågor**

Mål

- bestäms alltid i samråd med klienten
- beskrivs i sociala interaktionstermer
- finns alltid i ett sammanhang
- är litet, hellre än stort
- är viktigt för klienten
- beskrivs i specifika konkreta beteendetermer och är därför mätbara
- ska vara realistiskt och möjligt att uppnå
- uppfattas av klienten som något som kräver hårt arbete för att nå

Paus: för att fundera över återkopplingen (feed-back). Här har terapeuten möjlighet att diskutera med teamet.

Feed-back: Består av tre grundläggande delar:

1. **Beröm**, empowerment, uppmuntran, synliggöra berättaren, bekräftelse för berättaren, skapa hopp och tro att det går att lös, styrkor
2. **Brygga** mellan berömmet och uppgiften för att nå målet. *Jag håller med dig om...*
3. **Uppgift**
Observationsinriktad uppgift – något som klienten ska lägga märke till
Handlingsinriktad uppgift – berättaren gör något

Appreciative Inquiry (AI)

Vi har även studerat på Appreciative Inquiry²⁹ enligt Cooperrider, D.L. & Srivastva, S (1987).

AI är en metod om konsten att ställa frågor som stärker ett systems förmåga att begripa, förutse och höja den positiva potentialen. Den inbegriper systematisk efterforskning genom villkorslösa positiva frågor i ett försök att bygga upp ett konstruktivt samband mellan människor och deras kapaciteter, prestationer, tillgångar, outnyttjade potentialer, innovationer och styrkor.

Nyckelsteg i AI:

- **Discovery.** Att mobilisera ett helt system av efterforskningar inför den positiva inre förändringen.
- **Dream.** Att skapa en klar resultat-orienterad vision i relation till upptäckt potential och i relation till frågor av en högre dignitet.
- **Design.** Att skapa möjlighets-antaganden för den ideala organisationen, där människor känner sig kapabla att förstärka eller förmörka den positiva kärnan och förverkliga uttalade nya drömmar.
- **Destiny.** Att stärka den bejakande förmågan i hela systemet för att kunna bygga upp hopp och inneboende energi runt en djup mening och skapa processer för lärande, anpassning och improvisation.

I stort sätt kan man säga att AI består av följande faser: Man har ett grundläggande antagande att en organisation är ett mysterium som man kan bli inbegripen i.

- Man uppskattar och värderar det bästa i det som är.
- Man gör synligt vad som skulle kunna vara.
- Man för en dialog om vad som borde vara.

Vi finner att AI har många likheter med den lösningsfokuserade metoden, som t.ex. dream-fasen och mirakelfrågan. Den lösningsbyggande modellen är dock mer anpassad till den enskilda individens utveckling och inte, som i AI, till en organisations utveckling. Vi tycker därför att den lösningsbyggande modellen är mer relevant då det gäller studie- och yrkesvägledning

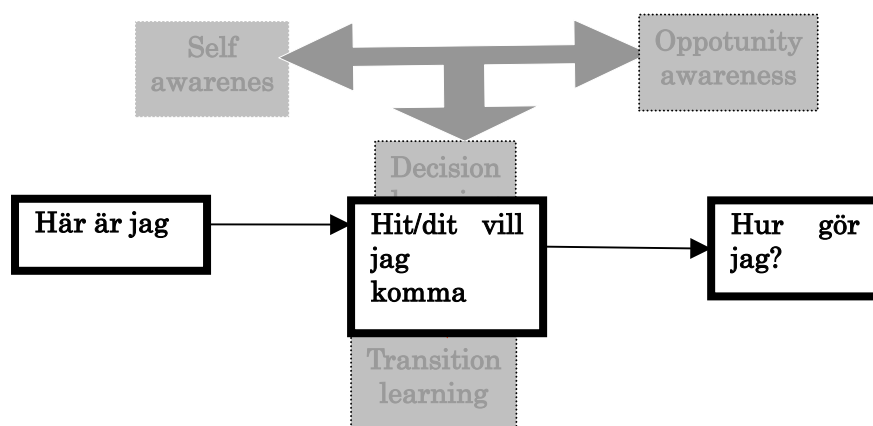
²⁹ Cooperrider, & Whitney mfl. (2003)

Struktur

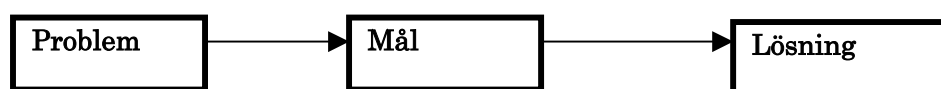
Vid starten för vårt deltagande hade skolverksgruppen tagit fram en struktur för hur valstödet skulle kunna utformas. Vi har haft en pågående diskussion om denna struktur.

Denna modell är enkel att synliggöra och bakom denna finns sedan Watts och Laws modell som vi beskrivit ovan. Den är däremot inte synlig för användaren.

Vi menar att denna modell har mycket positivt i sig och den är jämförbar framförallt med den lösningsfokuserade modellen. Lösningsfokuserad³⁰.

Våra invändningar mot denna struktur är följande:

En viktig skillnad mellan webbaserat valstöd och vägledning, enskilt eller i grupp är att vid vägledning sker ett fysiskt möte. Vägledaren kan då beskriva och tydliggöra modellen utifrån den unika person som är klient. Vid ett webbaserat valstöd passa ovanstående struktur utmärkt för en del användare, men kanske inte för alla. Med följande exempel vill vi illustrera vår tvekan inför denna struktur. Mycket vanligt är att en elev/sökande/klient i grundskolan/gymnasiet öppnar ett vägledningssamtal med orden ”Jag har ingen aning om vad jag ska göra efter 9:an (gymnasiet, nu)!” Om dessa klienter ska våga sig in på webbaserat valstöd måste den första bild som möter

³⁰ Berg och de Jong 2001

dem vara tydlig i att valstödet även är till för de användare som ”inte har en aning”. Ser de ovanstående bild finns det en risk att de lämnar valstödet eftersom de inte vet vart de vill. Det måste på något sätt synas direkt att man inte behöver veta vad man vill.

Skolverket och även vi har betonat valprocessen som en pedagogisk process. Vi menar att det är en av orsakerna till att användaren på ett lättfattligt sätt får syn på den bas som valstödet utgår ifrån. Med hänvisning till både Watts och Law och till CIPmodellen är det viktigt att tydliggöra de olika stegen i valprocessen, sk metakognition.

Vi har diskuterat detta vid många tillfällen och tänker att den bild som utgår från Watts och Law är en bild lätt att förstå. Ytterligare en bild som åskådliggör processen är Amundsons ”Hjulet”.

Test och valstöd

I de flesta befintliga webbaserade valstöd förekommer test av olika slag, ibland utan teoretisk förankring, ibland med och i många fall hänvisas då till Holland³¹. Vi har varit överens i gruppen att vi ska prova övningar som inte innehåller test eftersom de bland annat är alltför stereotypa och inte passar med den teoretiska bas som vi har arbetat med.

Vi är medvetna om att det kan vara en svårighet med övningar som inte ger tydliga svar utan som är utgångspunkt för vidare tankar och reflektioner. Det finns en risk att materialet blir stumt och leder ut i tomt intet för användaren. Det krävs därför en stor omsorgsfullhet i val av övningar som kan leda till nya tankar hos användaren. Vi tror på den inre dialogens kraft. Vi ser också framför oss situationer där mer än en användare finns vid datorn och att det kan uppstå dialoger på så sätt. Det bör också finnas hänvisning till professionellt vägledningsstöd. Idag vet vi inte om det fungerar. Det måste prövas i verkligheten!

³¹ Hollands utvecklade en teori om personlighetstyper och yrkespreferenser. För närmare studier se kapitel 9 i Brown (2002).

Målgrupp

Enligt skolverket är målgruppen stor och differentierad. Verktøget riktar sig till den individ som står inför ett studie- eller yrkesval.

Direkt målgrupp:

Sökande till

- Gymnasiet
- Vuxenutbildningar
- Högskola, KY, Folkhögskola eller andra utbildningsalternativ

Indirekt målgrupp:

- Vägledare (använder verktøget tillsammans med den sökande)
- Föräldrar
- Andra professionella än vägledare

Övrigt:

- Målgruppen kan ha olika nationaliteter och språkbakgrunder men har grundläggande kunskaper i svenska
- Målgruppen förväntas ha grundläggande internetvana – kan söka information på Internet

Svårigheten som vi ser det är att göra ett verktyg som passar alla. En så bred målgrupp kräver ett differentierat instrument mer än vad vi tror att ett webbaserat valstöd kan ge. Det måste finnas hänvisning till andra sätt att få stöd i valsituationen, exempelvis professionell vägledning.

Metod, modell och struktur

En av de uppgifter som vi fick var att översätta och diskutera New dots³².

	Self	Opportunity	Decision	Transition
	Vad är jag bra på? Vad vill jag? Vad tycker jag mest om? Vad säger andra? Vem beundrar jag? Vad har jag att erbjuda?	Vem gör vad? Hur är det? Vad behövs? Vad kan man få ut? Vilka förändringar är på gång?	Framtidsutsikter Hopp Vem har intresse? Mina chanser? Vad ska jag göra? Varför?	Vart vill jag komma? Människor att samarbeta med? Vad förväntar sig andra att jag klarar av?
Se Finding out Meeting Noticing Expressing	Synliggöra Egna föreställningar om att utöva olika yrken	Synliggöra Kunskaper om utb/arbete i min närhet och längre bort Hur: Kartlägga vad jag har gjort, vad jag har tänkt göra och vad jag vill göra	Synliggöra Skärskåda olika sätt att fatta beslut	Synliggöra Samla feedback på mitt fattade beslut
Si Comparing Sorting out Considering Defining	Jämföra dessa föreställningar och känna närmande eller avståndstagande	Klassificera/ gruppera/ Sortera ovanstående Arbete/utbildning Likheter, olikheter	Sortera Undersöka andra människors reaktioner gällande beslutsfattande	Identifiera Alternativa vägar att genomföra beslut
F Appreciating <i>Uppskatta</i> Disclosing <i>synliggöra</i> Adapting <i>anpassa</i> Highlighting <i>belysa</i>	Att utveckla egna värden som berör arbete	Att identifiera yrkeskaraktäristika i arbete Enligt eget tycke.	Ta till mig och behandla andras värderingar och åsikter	Reflektion över sitt sätt att att lösa "problem". Identifiera och förklara eget tillvägagångssätt att välja och fatta beslut angående arbete utbildning.
U Explaining <i>förklara</i> Trailing <i>spåra</i> Convincing <i>övertyga</i> Anticipating <i>förutse</i>	Förutse framtiden föreställa sig hur den blir	Förstå/förklara/ förutse social och ekonomisk förändring	Förstå konsekvenserna av ett fattat beslut	Utvärdera

Verkställa

³² Law 2003

Arbetet med denna modell består av ett antal steg:

Steg 1. Identifiera innehållet i varje fält utifrån DOTS området och SeSiFU nivån.

Steg 2. Bestämna vilket stöd som kan passa för varje nivå.. Översättning av Ulla Brag-Yhland, Karin Hirasawa april 04.

Några kommentarer: Även förstå osäkerheten i förändringen och stå ut med osäkerhet under ordet understanding vid self opportunity och desicion. Förstå att det är omöjligt att veta konsekvenserna av ett beslut helt och hållet³³.

Övningar och innehållsliga frågor utifrån vår referensram

Vi har gett förslag på hur man skulle kunna arbeta med ovan beskrivna referensram, new dots, vägledningsmodeller, hur beslut fattas etc. Här har vi arbetat lösningsinriktat och utan några ”men”. Vi har låtit vår fantasi flöda för att hitta övningar till ett webbaserat valstöd utifrån våra teoretiska utgångspunkter. Om de är möjliga att överaföra till datormiljö vet vi inte.

Vi börjar att arbeta med **Self** och den första nivån, **sensing** - gathering information and assembling impression. Vi har tolkat det så att på denna nivån ska den sökande börja kartlägga sina egna behov eller vad som är viktigt för henne gällande sina studie- och yrkesval eller kommande karriärutveckling..

Övningar som vi anser vara möjliga på denna nivå

- **Amundsons hjul:** Personen som står inför ett val (här kallad elev) studerar tårtbitarna och fundera över vad de kan ha för innebörd för henne/honom relaterat till val av utbildning och/eller yrke/arbete. *I varje tårtbit läggs en bild in som illustration.*
- **Vad gör jag och varför?** Eleven listar ett antal aktiviteter som hon tycker om att ägna sig åt och lägger dessa i en cirkel. Det kan vara sådant hon just nu inte gör men gärna skulle vilja hålla på med. (Olika färg på det jag gör och det jag skulle vilja göra.)
- **Arbetsmarknad:** Arbetsmarknadstrender – synliggöra se sid 40, arbetsblad 18
- **Drömbild** (Thomas förslag)
- **Mirakelfråga** ; dvs man ställer frågan – Anta att ett mirakel har skett och du vaknar i morgon bitti och då vet du precis vad du vill . Vad är det första som säger dig att ett mirakel har inträffat?
-

Sifting – en djupare nivå av kunskapen om självet.

- **Amundsons hjul:** Uppgift: ”Välj ut de delar som du spontant tänker på är viktiga för dig vid ditt val av utbildning, yrke, arbete. Om du skriver **intresse**, gå tillbaka till ”Vad gör jag och varför” **arbetsmarknad** gå tillbaka till sensing, arbetsmarknad
- **Vad gör jag och varför?** Vad lockar, vad får du ut av det? Så här roligt tycker jag att det är på en skala från 1 till 10. Kan vi lista orden men också ha det öppet? Både skala och lista ska finna i varje tårtbit.
- **Arbetsmarknad** Pricka för de trender som med största sannolikhet kommer att påverka din karriärplanering och ditt val av studier, yrke/arbete.
- **Drömbild:**

³³ Se vidare <http://www.hihohiho.com/>

- *Mirakelfrågan*: Vad är det du vet då? Hur vet du det

Focusing

- *Vad gör jag och varför?* Vilka samband finns det mellan tårtbitarna.
- *Mirakelfrågan*: Utgå från Amundsons hjul! Lägg in hjulet och skriv det mål du nu vet i navet. Vilken av tårtbitarna vill du undersöka närmare?"

Understanding

Här försöker vi sätta samman *Amundsons hjul* och *Vad gör jag och Varför*. Den tårtbit som vi undersökt med *Vad gör jag och Varför* är "Intressen".

Detta kopplas sedan vidare till "Värderingar", "Personliga egenskaper", "Fritidsintressen" o s v.

Vi har inte fördjupat våra diskussioner om dessa förslag.

Etik

Detta är diskussionsunderlag till den 2 juni 2004 efter det att vi hade fått ett underlag av Thomas Mjörnheden.

Vi instämmer med författarna att det är ett komplext problem att tänka på etiska principer och web-baserat valstöd. En kort förklaring till de etiska principerna.

De etiska principerna

De 4 principerna brukar benämnas

Godhetsprincipen, där ingår både att inte tillfoga skada och att bidra till välbefinnande.

Människovärdesprincipen – denna finns inte med i artikeln. Vi tycker den är viktig att nämna., eftersom den finns nästan alltid med i etiska deklARATIONER som grund för ställningstagande i samhällets institutioner. Däri ingår att man inte får kränka människors integritet, vad som menas med människans lika värde och hur kan tanken på det unika människovärdet motiveras – att människan är medveten om sitt egna jag, att de har ett förnuft, förmåga att välja och ta ansvar för sina val. I människovärdesprincipen ingår att inte döda eller skada mänskligt liv, att respektera mänskliga rättigheter.

Vår fråga är om det finns det någon speciell tanke om varför man inte tagit med denna princip.

Autonomprincipen – att respektera individen vilja, att alla berörda får vara med och påverka individens beslut.

Rättvisepincipen – att fördela lika, efter behov, efter insats eller merit

Ansvar

Ansvar är ett begrepp som är betydelsefullt i den etiska diskussionen. Det handlar om moraliska överväganden inför sin handling. Både producenten och användaren har ansvar. Kan man säga att den som producerar valstödet har större ansvar därför att han har större kunskap, han gör ett medvetet val om vad som ska läggas ut mm. Formellt ansvar innebär att det finns någon på Skolverket som har det formella ansvaret för produktionen men vi som är delaktiga att ta fram materialet har ett moraliskt ansvar.

Övergripande som grund ligger att de fyra principerna övervägs och efterlevs.

Kan vi på något sätt tydliggöra att det är ett medvetet val att använda valstödet. Går det att tala om vilka man tänker att det blir bra för, vilka som behöver annan vägledning (CIP-teorin).

Kommentarer till checklistan:

Beneficence. Vi kan aldrig garantera att klienten förbättrar sin situation men vi kan bli säkrare om vi testar och provar i en kontrollerad miljö.

Non-maleficence. ”kan jag skydda mig själv...” är det ansvarsfrågan som kommer upp här? Första frågan ”Can I warn my client...” handlar om tydlighet vid information om hur stödet är tänkt att användas och vilka fallor som kan finnas. I CIP-teorin talas om ”readiness” (intervju/test) och metakognition.

Justice. Vi förstår inte frågan. Diskutera rättvisepincipen närmare. Fördela efter behov? Ska det vara lika bra som face-to face?

Autonomy. Möjligheter att fatta egna beslut och möjligheter att låta bli att fatta beslut. Prova genom tester.

Avslutande kommentar

I denna sammanställning framkommer en liten del av det som vi har samtalat omkring under denna tid. Som vi tidigare har skrivit har även Tomas Mjörnhedens texter varit utgångspunkter för våra diskussioner. Vi tror att webbaserat valstöd kan vara et komplement till vägledningssamtalet men aldrig ersätta det. Vi ser med spänning fram mot resultatet av det webbaserade valstödet.

Litteratur

- Amundson Norman (2000). *Aktivt engagemang*. Stockholm: Trinom
- Amundson Norman (2003). *Active engagement*. Second edition, Richmond, Canada: Egon Communications
- Berg, Insoo Kim, de Jong, & Peter (2001). *Att bygga lösningar*. Stockholm: Mareld
- Brown, Duane. & Associates (2002). *Career Choice and Development*. Fourth Edition. San Francisco, Jossey-Bass Publishers,
- Cooperrider, D.L & Whitney, Diana mfl. (2003). *Positive Appreciative Inquiry Handbook*. BedfordHts, Lakeshore Publishers
- Dariush, Arai (1999). *Introduktion till kognitiv psykologi*. Lund: Studentlitteratur
- Fransson, Karin & Lindh, Gunnel (2004). *Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon*. Stockholm: Skolverket
- Gelatt, H B (1989). Positive uncertainty; A new decision-making framework for counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 36 (2), 252-256.
- Kolb, David (1976). *The Learning Style Inventory: Technical Manual*, Boston, Ma.: McBer.
- Levin, Mitchell & Krumboltz (1999). Planned happenstance, constructing unexpected career opportunities. *Journal of counselling and development*.
- Måhlberg, Kerstin & Sjöblom, Maud (2003) *Lösningssinriktad pedagogik*, Stockholm, Mareld
- Lindh, Gunnel (red) (1988). *Vägledningsboken*. Lund: Studentlitteratur
- Lovén, Anders (2000). *Kvalet inför valet*. Malmö. Lärarhögskolan i Malmö
- Lund m.fl. (1992). *Kognitiv psykologi*. Lund: Studentlitteratur
- Peavey, Vance (1998). *Konstruktivistisk vägledning, teori och metod*. Stockholm: Trinom
- Peavey, Vance (2000). *Övningshäfte I konstruktivistisk vägledning för utbildare och vägledare*. Stockholm: Trinom
- Svedberg, Lars; Zaar, Monica (1999) *Boken om pedagogerna*. Malmö, Liber

Internetlänkar

- <http://www.life-values.com/index.html>
- <http://plannedhappenstance.com/inthenews.html>
- www.sociodynamic-constructivist-counselling.com
- <http://www.learningfromexperience.com/>
- <http://www.career.fsu.edu>
- <http://www.hihohiho.com/>